

ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ПРОКУРОРОМ ТА СЛІДЧИМ ДБР

THE ETHICAL ASPECT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE PROSECUTOR AND THE SBI INVESTIGATOR

Чорний М.М., аспірант кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті досліджено етичний аспект взаємовідносин між прокурором та слідчим ДБР. Встановлено, що етичний аспект взаємовідносин між прокурором та слідчим ДБР не знайшов належного наукового опрацювання. Висловлено точку зору, що проблематика щодо етичної поведінки працівників ДБР взагалі не знайшла опрацювання в науковій літературі, що, на нашу думку, обумовлюється тим, що Правила професійної етики працівників ДБР є у певному сенсі новим правовим документом, який не встиг отримати комплексного аналізу з боку науковців та практиків.

Звертається увага на можливість виникнення конфліктних ситуацій між представниками цих професій, адже на прокуратуру покладається функція організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням та, як наслідок, прокурор має повноваження з узгодження та спрямування роботи слідчого. У той самий час, слідчий, у тому числі слідчий ДБР, здійснюючи свої повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності. Підкреслено, що хоча прокурор має законні повноваження на втручання в його діяльність, до такого втручання може бути неоднозначне ставлення, що суттєво негативно вплине на ефективність розслідування кримінального правопорушення. Задля уникнення такої ситуації прокурор та слідчий ДБР повинні не лише діяти в рамках закону, але й дотримуватись етичних норм поведінки. Удосконалено поняття «прокурорська етика» – це сукупність моральних цінностей та вимог, які визначають поведінку прокурора у його службовій та позаслужбовій діяльності та особливості його взаємодії з іншими особами. Запропоновано доповнення Правил професійної етики працівників ДБР шляхом включення до них п. 2.14, що має бути викладено у такій редакції: «У відносинах з представниками інших правоохоронних органів та органів з правоохоронними функціями працівник ДБР повинен поводитися стримано, коректно та бути тактовними, зберігаючи наполегливість та незалежність у своїй діяльності».

Ключові слова: прокурор, прокуратура, професійна етика прокурора, слідчий, Державне бюро розслідувань, етика.

The article examines the ethical aspect of the relationship between the prosecutor and the SBI investigator. It has been established that the ethical aspect of the relationship between the prosecutor and the SBI investigator has not been adequately studied scientifically. The point of view is expressed that the issue of the ethical behavior of DBR employees has not been studied in the scientific literature at all, which, in our opinion, is due to the fact that the Rules of Professional Ethics of DBR employees are, in a certain sense, a new legal document that has not had time to receive a comprehensive analysis by scientists and practitioners.

Attention is drawn to the possibility of conflict situations between representatives of these professions, because the prosecutor's office is entrusted with the function of organization and procedural management of pre-trial investigations and, as a result, the prosecutor has the authority to coordinate and direct the work of the investigator. At the same time, the investigator, including the investigator of the SBI, exercising his powers, is independent in his procedural activities. It is emphasized that although the prosecutor has legal powers to interfere in his activities, such interference may have an ambiguous attitude, which will have a significant negative impact on the effectiveness of the investigation of a criminal offense. In order to avoid such a situation, both the prosecutor and the SBI investigator must not only act within the law, but also adhere to ethical norms of behavior. The concept of "prosecutor ethics" has been improved – it is a set of moral values and requirements that determine the behavior of the prosecutor in his official and non-official activities and the peculiarities of his interaction with other persons. It is proposed to add to the Rules of Professional Ethics of DBR employees by including clause 2.14, which should be worded as follows: "In relations with representatives of other law enforcement agencies and bodies with law enforcement functions, an employee of the DBR must behave discreetly, correctly and be tactful, maintaining persistence and independence in their activities".

Key words: prosecutor, prosecutor's office, professional ethics of the prosecutor, investigator, State Bureau of Investigation, ethics.

Актуальність теми. До представників правничої професії висуваються суворі вимоги щодо знання законодавства України, орієнтування в його колізіях та недоліках, необхідних напрямках реформування. У той самий час значна увага як під час вирішення питання щодо призначення (обрання) особи на посаду, так і під час виконання нею професійних обов'язків, приділяється дотриманню особою норм професійної етики у службовій та позаслужбовій діяльності.

Складність дослідження етичних аспектів діяльності правників обумовлюється багатьма факторами та, перш за все, оціночним характером тих категорій, що виступають мірилом етичної або неетичної поведінки. Серед таких категорій, до прикладу, «добро» та «зло», «обов'язок» та «совість», «честь» та «гідність», «справедливість» та «відповідальність», «моральний вибір» і «моральний конфлікт» [1]. В рамках нашого дослідження було прийнято рішення приділити увагу етичному аспекту взаємовідносин між прокурором та слідчим Державного бюро розслідувань (надалі – ДБР). Вказана проблематика була обрана через можливість виникнення конфліктних ситуацій між представниками цих професій, адже на прокуратуру покладається функція організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням та, як наслідок, прокурор має повноваження з узгодження та спрямування

роботи слідчого. У той самий час, слідчий, у тому числі слідчий ДБР, здійснюючи свої повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності. Отже, хоча прокурор має законні повноваження на втручання в його діяльність, до такого втручання може бути неоднозначне ставлення, що суттєво негативно вплине на ефективність розслідування кримінального правопорушення. Задля уникнення такої ситуації як прокурор, так і слідчий ДБР повинні не лише діяти в рамках закону, але й дотримуватись етичних норм поведінки.

Стан наукового дослідження. За результатами дослідження наукової літератури можна дійти висновку, що етичний аспект взаємовідносин між прокурором та слідчим ДБР не знайшов належного наукового опрацювання. Крім того, на недостатньому науковому рівні висвітлено й етичні правила поведінки кожного з представників цих правничих професій. Так, одним з найбільш ґрунтовних досліджень етичних вимог до прокурорської поведінки є дисертаційне дослідження І. Билиці «Професійна етика прокурора» 2014 р. [2]. Інші дослідження у цьому напрямку переважно мають несистематизований або поодинокий характер (роботи В. Долежана [3], В. Кравчука [4]). У той самий час питання щодо етичної поведінки працівників ДБР взагалі не знайшло опрацювання в науковій літературі, що, на нашу думку, обумовлюється тим, що

Правила професійної етики працівників ДБР є у певному сенсі новим правовим документом, який не встиг отримати комплексного аналізу з боку науковців та практиків.

Результати дослідження. Зважаючи на вищевикладене, вважаємо за потрібне розпочати наше дослідження з висвітлення змісту професійної етики працівників прокуратури та працівників ДБР.

Ключовим документом, що містить етичні вимоги до поведінки прокурорів є Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 р., який має на меті «забезпечення компетентної та ефективного здійснення прокурорами своїх професійних обов'язків на підставі додержання принципів верховенства права, законності, справедливості, неупередженості, визначення морально-етичних стандартів внутрішньої та зовнішньої комунікації; підвищення авторитету органів прокуратури та сприяння зміцненню довіри громадян до них; створення умов для розвитку у прокурорів почуття справедливості, відповідальності, відданості справі, додержання загальнолюдських моральних цінностей, запобігання проявам корупції; формування принципової морально-правової позиції у взаєминах з громадянами, колегами, керівниками та підлеглими» [5].

На думку І. Билиці, професійну етику прокурорів можна розглядати у двох аспектах – широкому та вузькому. Відповідно до першого, це – «специфічна галузь професійної етики, що стосується моральної свідомості прокурорських працівників та регламентує взаємовідносини прокурора під час здійснення останнім своїх професійних обов'язків». Відповідно до другого – «сукупність професійно-етичних принципів, на яких базується прокурорська діяльність, правил, що визначають допустимо можливу поведінку прокурорських працівників як у службовій, так і позаслужбовій обстановці, професійно-етичних знань та характеристик особистості прокурора» [6].

У цілому погоджуємося з вищевикладеними визначеннями, проте вважаємо за можливе запропонувати певні термінологічні зміни до визначення цього поняття. Так, І. Билиця використовує поняття «професійна етика прокурорів». Такий підхід використовується також іншими вченими, до прикладу, О. Овсянніковою [7], та узгоджується з термінологією, що міститься в назві зводу принципів прокурорської етики – Кодекс *професійної етики* та поведінки *прокурорів*. Звернемо увагу, що стосовно етики адвоката або судді використовуються поняття «адвокатська етика» та «суддівська етика». Таким чином, прикметник у цих словосполученнях вказує на професію особи. Наведений підхід видається доволі логічним. Щодо словосполучення «професійна етика прокурора», то звернемо увагу на наступне. Прикметник «професійний» походить від слова «професія», що означає «рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок і є для когось-небудь джерелом існування» [8]. Видається, що конструкція «професійна етика прокурора» є дещо перевантаженою. Так, професія прокурора має код 2421.2 у Класифікаторі професій ДК 003:2010 [9], а відповідно до закону, прокурор є особою, яка обіймає посаду, передбачену статтею 15 Закону України «Про прокуратуру» та діє у межах своїх повноважень. Таким чином, видається, що використання слова «професійна» у словосполученні «професійна етика прокурора» є зайвим. Оминаючи подальше поглиблене дослідження прокурорської етики вважаємо за можливе запропонувати власне визначення цього поняття: «прокурорська етика» – це сукупність моральних цінностей та вимог, які визначають поведінку прокурора у його службовій та позаслужбовій діяльності та особливості його взаємодії з іншими особами.

Щодо етичних вимог до поведінки працівників ДБР, то звернемо увагу, що Правила професійної етики працівників Державного бюро розслідувань «встановлюють основні принципи, моральні норми, загальні вимоги до етичної поведінки працівників ДБР та його територіальних управлінь – осіб рядового та начальницького складу, державних службовців та працівників, що працюють за трудовими дого-

ворами у ДБР, якими вони зобов'язані керуватися під час виконання своїх посадових (службових) обов'язків» [10].

Завершуючи загальний огляд професійної етики вищевикладених працівників, вважаємо за можливе перейти до етичних засад їх взаємодії.

Зауважимо, що Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів містить ст. 25, яка закріплює, що: «У взаємовідносинах із співробітниками правоохоронних органів прокурор зобов'язаний бути компетентним, виявлено та тактовно виявляти вимогливість і принциповість, що базуються на вимогах закону» [5]. Цікавою також в аспекті взаємовідносин прокурора з іншими суб'єктами є ст. 9 вищезазначеного Кодексу, яка закріплює, що «прокурор має бути переконаний, що всі проведені слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії та зібрані докази дають достатні підстави для звинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення» [5].

Нагадаємо, що певні вимоги етичного характеру містяться також в Законі України «Про прокуратуру». Так, прокурор зобов'язаний: «виявляти повагу до осіб під час здійснення своїх повноважень; додержуватися правил прокурорської етики, зокрема не допускати поведінки, яка дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити авторитету прокуратури». Крім того, однією з засад діяльності прокуратури є неухильне дотримання вимог професійної етики та поведінки [11].

Щодо Правил професійної етики працівників Державного бюро розслідувань, то на відміну від Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів, вони не містять певної статті, присвяченої взаємовідносинам з іншими правоохоронними органами. У той саме час, можна звернути увагу на положення п. 2.9 «Принцип незалежності» відповідно до якого: «Під час виконання посадових (службових) обов'язків у межах своїх повноважень працівник ДБР є незалежним від будь-якого впливу, тиску чи втручання у його професійну діяльність, окрім випадків, передбачених законодавством».

У свою чергу, відповідно до ст. 22 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»: «З метою забезпечення взаємодії Державного бюро розслідувань з *органами прокуратури*, внутрішніх справ, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму (далі – спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу), у штатних розписах центральних апаратів зазначених органів передбачаються посади осіб, до функціональних обов'язків яких належить здійснення взаємодії з Державним бюро розслідувань».

Вкрай позитивно, що окрема стаття вищевикладеного закону присвячена прокурорському нагляду: «Нагляд за додержанням Державним бюро розслідувань законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування здійснює Генеральний прокурор безпосередньо та через уповноважених ним прокурорів» (ст. 29) [12]. У той саме час, жодних особливостей взаємовідносин між прокурором та працівниками ДБР не закріплено.

Висновки. Попре той факт, що ідея створення Державного бюро розслідувань було закладено ще у Перехідних положеннях Конституції України, безпосередню роботу цей орган розпочав у 2018 р. Видається логічним, що правове регулювання його діяльності може досі потребувати удосконалення. Наразі ж можна констатувати, що Правила професійної етики працівників ДБР повинні бути доповнені положенням щодо взаємовідносин з іншими представниками правоохоронних органів або органів з правоохоронними функціями. Таким чином пропонуємо додати п. 2.14 та викласти його в такій редакції:

«У відносинах з представниками інших правоохоронних органів та органів з правоохоронними функціями працівник ДБР повинен поводитися стримано, коректно та бути тактовним, зберігаючи наполегливість та незалежність у своїй діяльності».

ЛІТЕРАТУРА

1. Практикум з курсу «Етика» для студентів першого курсу усіх спеціальностей. / А.П. Алексеєнко, К.І. Карпенко, Л.О. Гончаренко, О.А. Марущенко, О.С. Руденко, Ю.С. Сіда, В.В. Дейнека, Л.І. Насонова. Харків: ХНМУ, 2010. 103 с. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/4466/1/Етика.pdf>
2. Билиця І. О. Професійна етика прокурора: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 249 с.
3. Долежан В. В. Кодекс прокурорської етики: яким йому бути? *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 12. С. 63-68.
4. Кравчук В. Правила професійної етики у діяльності прокурорів. *Публічне право*. 2018. № 4 (32). С. 23-29.
5. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>
6. Билиця І. О. Професійна етика прокурора як різновид юридичної етики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2016. № 23. С. 17-20.
7. Овсяннікова О. О. Професійна етики прокурора: міжнародні стандарти та національне врегулювання. IV Харківський кримінальний процесуальний поліглот. 2023. № 4. С. 116-119.
8. Словник української мови. URL: <https://sum.in.ua/s/profesija>
9. Класифікатор професій ДК 003:2010. URL: <https://dovidnyk.in.ua/directories/profesii/id/2421.2>
10. Правила професійної етики працівників Державного бюро розслідувань: Наказ Державного бюро розслідувань від 16.01.2021 р. № 30. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/kodeks-etiki/doc015.PDF>
11. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
12. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>